

VÁLTOZATLAN ÁRAK ALKALMAZÁSA VÁLLALATAINKNÁL

A termelés emelkedése volumenének mutatószámai, népgazdaságunk rohamos fejlődésének, dolgozó népünk alkotó erejének bizonyítékai. Ezért következetesen arra kell törekedni, hogy a tervezés és a statisztikai munka módszereit szakadatlanul finomítva, tökéletesítve, minél pontosabbakká, megbízhatóbbakká tegyük ezeket a fontos mutatószámokat, hogy objektív képet nyújthassunk mind a dolgozó tömegek, mind a termelést irányító felsőbb szervek számára.

A párt és a kormány már számos alkalommal foglalkozott a tervező és statisztikai munka alapvető kérdéseinek, sőt részletkérdéseinek vizsgálatával, az alkalmazott módszerek megjavításával, hogy a vezetés és irányítás e két fontos eszközét megfelelő színvonalra emelje.

A Népgazdasági Tanács folyó év február hó 14-én kelt 67/7/1952. sz. határozatában a tervekészítés és a statisztikai munka közös és egyben alapvetően fontos segédeszközének, az Egységes Arulistának, illetve az abban rögzített változatlan áraknak és gyártmányjegyzéknek felülvizsgálatát tűzte ki feladatként. Erre a felülvizsgálatra nagy szükség volt akkor — még nagyobb szükség van ma. Azelőtt és azóta is számos jel mutatott rá arra, hogy mind a tervezésnél, mind a statisztikai számbavételnél az alkalmazott változatlan árak gyakorlati használata tekintetében nem teljesen megnyugtató a helyzet.

Pedig a változatlan árak szerepe a népgazdaság tervezésénél alapvető fontosságú. A változatlan ár egyik legfontosabb mutatószámunk, a termelés volumenének megállapítására szolgál. A dialektikus szemlélet megköveteli a kölcsönös összefüggések tervezését és a tényeknek fejlődésükben, összefüggésükben való elemzését. A tervezés és statisztika összefüggéseket kimutató mutatószámrendszere jelentékeny mértékben erre a mutatószámra épül. Ha ez a mutatószám bizonytalanságokat hordoz magában, bizonytalanná válik a többi is.

Természetes tehát, hogy a tervező és statisztikai munka elsőszámú feladata a termelés volumenének lehető legpontosabb megállapítása kell, hogy legyen, mert akár a munkaerő-, beralap- és anyaggazdálkodás, akár az önköltség, műszaki fejlesztés vagy termelékenység kérdéseiről van szó, a termelés terjedelmével való összefüggések nélkül ezek önmagukban vagy semmit, vagy nagyon keveset tárnának fel.

A Népgazdasági Tanács idézett határozatát — mely kimondotta, hogy amennyiben szükséges, a változatlan árrendszer átalakítására a Központi Statisztikai Hivatal az Országos Tervhivattal egyetértésben dolgozzon ki megfelelő javaslatot és terjessze a Népgazdasági Tanács elé — elég korán

megelőzte az Egységes Árulista hibáinak felismerése. A határozat új javaslat készítésére vonatkozó rendelkezése éppen ezeknek a hibáknak kiküszöbölését kívánta megoldani.

Az Egységes Árulista 1949. óta már negyedik „javított és bővített” kiadását érte meg. A javítások és bővítések, bár a legkirívóbb hibákat megszüntették, amennyiben a gépipari, híradástechnikai, műszeripari stb. gyártmányok jegyzékét nagymértékben bővítették és ezzel kapcsolatban változatlan árait is átdolgozták, de a legjellemzőbb hiányosságokat továbbra is meghagyták. Ma pedig a megmaradt hibák, melyek az elmúlt években még talán kisebb jelentőségűek voltak, nagyobbra nőtek.

Jelenleg sokkal nagyobb pontosságra kell törekednünk, mint néhány évvel ezelőtt. A tervmetódika és a statisztikai számbavétel módszerei fejlődtek, finomodtak. A változatlan árrendszer megmaradt hibái azonban a termelési volumen megállapításának, így a fejlődés lemerésének pontosságát helyenként kétségessé teszik. Feltétlenül gondoskodnunk kell a szerkezeténél fogva is hibaforrásokat magában rejtő jelenlegi változatlan árrendszer gyökeres átdolgozására, méginkább teljesen új felépítésű gyártmányjegyzék kidolgozására annál inkább, mert a jelenlegi változatlan árrendszer hibái miatt, az adatok szépitgetésének lehetőségén kívül a vállalati eredmények nem egyszer hátrányos színben tűnhetnek fel.

A vállalatok vonakodnak alkalmazni a szerintük helytelen változatlan árakat; különösen akkor, ha hátrányos helyzetbe kerülnek, ami nem egyszer előfordult a tervteljesítés, méginkább a beralapfelhasználás ellenőrzése során.

A változatlan árrendszer hibái ösztönzik a vállalatokat, de felügyeleti szerveiket is, hogy minden lehetőséget megragadjanak a szerintük helytelen változatlan árak korrigálására. Ez a törekvés teljesen érthető is.

Az árulista „cikkei” és „cikkelemei” nem gyártmányokat jelölnek, hanem kisebb-nagyobb gyártmánycsoportokat. A vállalatok pedig ezzel szemben nem Árulista szerinti cikkeket vagy cikkelemeket állítanak elő, hanem „gyártmányokat”. A gyártmányok, ha legjellemzőbb tulajdonságuk alapján nagyobb csoportba össze is foglalhatók, de minőség, méret, fajta vagy anyag és munkaigényesség szempontjából különböznek egymástól. Ennek a különbségnek a változatlan árban kifejezésre kell jutnia. Az Egységes Árulista cikkelem-árai azonban éppen ezt a lényeges különbséget nem juttatják kifejezésre. A cikkelem-árak megállapításánál fel kell tételezni a cikkelemen belül a gyártmányok összetételének valamilyen arányát, melynek alapján a cikkelem változatlan árat mint súlyozott átlagárat kiszámították. Azonban a gyakorlatban semmiképpen nem lehet feltételezni, hogy a gyártmányoknak a cikkelem-ár kiszámításánál feltételezett részaránya következetesen fenn fog maradni. Természetesen nem fog fennmaradni, hanem időszakról-időszakra változik, tervekben és azok végrehajtása során másképp alakul. Így a jelenlegi változatlan árrendszer alkalmazása mellett sem a termelési volumenét, sem a tervek teljesítését, sem a fejlődés mértékét teljes pontossággal megállapítani nem lehet. Ahhoz gyártmányárak lennének szükségesek.

A változatlan árrendszernek pedig egyetlen feladata az volna, hogy a termelési volumenét teljes pontossággal mérje.

Első ötéves tervünk indulásakor a változatlan árakkal kapcsolatban sem a felsőbb tervező szervek, sem a vállalatok nem rendelkeztek még megfelelő

tapasztalatokkal. A gyakorlat folytán azonban az Árulista hibái hamar felszínre kerültek. Sok jogos kritika hangzott el és sok jogos kívánság merült fel mind a vállalatoknál, mind a felügyeleti szerveknél az Árulista korrigálására. Ezek a jogos kívánságok komoly feszítő erőt jelentettek, ami az Árulista jelentős részének átdolgozásához vezetett. Ezek az átdolgozások, egyes részletek módosítása azonban csak foltozás jellegű intézkedések voltak, amelyek alig vittek valamivel közelebb a kérdés gyökeres és megnyugtató megoldásához. Az Árulista mint gyártmányjegyzék ma is szűk, a csoportárak ma is fennállnak, a gyakorlati élet pedig mind sűrűbben és sűrűbben veti fel az Árulista bővítésének szükségességét, újabb gyártmányok besorolásának kérdését és helytelenül megállapított változatlan árák módosításának időszerűségét.

Az Országos Tervhivatal 12 210/1951. sz. rendelete szabályozni kívánta a változatlan árák gyakorlati alkalmazásának, újabb árák készítésének, jóváhagyásának és nyilvántartásának kérdéseit, azonban a rendelet 2. §-ának c) pontja széles lehetőséget nyújtott a vállalatok és felügyeleti szerveik számára, hogy az általuk helytelennek tartott változatlan árakat megváltoztassák saját érdekeik szerint.

A rendelet lényegileg egy már kialakult, de nem egyöntetű és nem minden tekintetben helyes gyakorlatot törvényesített.

Már megjelenése előtt számos alkalommal előfordult, hogy központi intézkedést nem kérve és nem várva be, legtöbbször a vállalatok kezdeményezésére, a felügyeleti szervek tudtával, vagy tudta nélkül a változatlan árák hibáinak kiküszöbölése végett intézkedéseket tettek. A rendelet megjelenése után egyes területeken ez az irányzat nagymértékben fokozódott és az idők folyamán arra vezetett, hogy helyenként az Árulista hibáinak kiküszöbölése helyett komoly zavar keletkezett s a változatlan árák lényege, a változatlanúság jelentékeny csorbákat szenvedett.

Pl.: a friss tojás árát a Baromfiipari Igazgatóság úgyszólván havonként változtatta. (A Budafoki Baromfifeldolgozó Vállalat januári beszámoló-jelentésében q-kénti 1096 Ft-os, februárban 1087 Ft-os, áprilistól kezdve pedig 1260 Ft-os „változatlan” árat alkalmazott.)

Egyes edényárak az átlagos darabsúlynak megfelelően rendszeresen változtatják a változatlan árakat.

A könnyűipari vállalatok jelentős része is helytelen gyakorlatot folytatott. Ha úgy vélték, hogy méret, minőség, munkaigényesség stb. szempontjából az Árulista cikkelemárai nem kifejezőek, új változatlan árakat állapítottak meg azzal az indokolással, hogy a gyártmány az Árulistában nem szerepel. Így a Budapesti Kárpitosüzem 36, a Duna Bútorgyár 200, a Kefeyanyagkikészítő 167, a Bőripari Fakelléktermelő 133 saját maga által megállapított változatlan árat alkalmaz engedély nélkül.

A változatlan árák szerepének elsősorban a termelés volumenének dinamikai vizsgálatában kell érvényre jutnia. (A változatlan árák módosításánál a nyilvántartott adatokat visszamenőleg is módosítani kell, hogy az adatok összehasonlíthatósága s ezáltal a dinamika helyes mérése biztosítva legyen.) A tojásárak, vagy az edényárak változtatása esetén a megváltozott változatlan árák ezt a szerepet alkalmasint nem tölthették be.

Megfigyelhető volt, hogy több vállalat, részben felügyeleti hatóságuk tudtával, az Egységes Árulistában lerögzített változatlan ár helyett magassabb változatlan árat alkalmaz. Pl. A Pécsi Kokszművek az ammonszulfát tonkénti 940 Ft-os ára helyett 1000 Ft-os, a Veszprémmegyei Festékgyár a

nitrobenzol to-nkénti 5000 Ft-os ára helyett 25 000 Ft-os árat alkalmazott. A Szolnoki Papírgyár a viscosa cellulozet to-nkénti 5857 Ft-tal, a Diósgyőri Papírgyár a rongy félanyagot to-nkénti 4277 Ft-tal, a Vegyipapírgyár a cukorkás zacskót to-nkénti 4892 Ft-tal magasabb egységáron árazza, mint azt a változatlan árak megszabták.

Ez a felfelé módosító tendencia a textiliparban is tapasztalható volt. Ezek után kétséges, hogy a termelés volumenének fejlődését helyesen mutatják-e ki.

A változatlan áraknak egyúttal azt is biztosítani kell, hogy ugyanazt a gyártmányt minden termelő vállalatnál ugyanazon az áron vegyék számba, mert ha ezt a vállalatokra bizzuk, olyan otromba hibák tömege állana elő, mint pl. a húsiparban, ahol azonkívül, hogy a dobozolt sonka Arulista szerinti q-nkénti 3120 Ft-os változatlan árat megváltoztatták, a vállalatok saját ízlésük szerint jártak el és a Budapesti Sertésvágóhíd a q-nkénti 4150 Ft-os árat, a Dunántúli Húsipari E. S. pedig a q-nkénti 3300 Ft-os árat találta helyesnek. Vagy a tejiparban a 2,2%-os kannatejet egységes utasítás hiányában vállalatonként különböző (1,38 Ft-os és 1,60 Ft-os) áron veszik számba. A textiliparban is előfordult, hogy azonos gyártmányt két vállalatnál kétféleképpen értékelték. Pl.: a Budapesti Lenfonónál a gerebenezett len egységára to-nkénti 18 196 Ft, a gerebenezett kender egységára to-nkénti 11 252 Ft. Ugyanezen gyártmányok egységára a Komáromi Lenfonónál egységesen to-nkénti 20 156 forint.

A minisztériumoknak a rendelkezések szerint a vállalatok által javasolt új, vagy módosított változatlan árakat felül kellett vizsgálniuk és jóváhagyniuk. A jóváhagyással egyidejűleg pedig az Országos Terhivalt és a Központi Statisztikai Hivaltat értesíteniük kellett volna.

Ezeknek a rendelkezéseknek egyetlen minisztérium sem tett eleget. Saját területükre a változatlan árak használatának, új árak jóváhagyásának kérdését nem szabályozták. Csak elkésve jelent meg 1952. IX. 17-én egyetlen intézkedés e tárgyban a Könnyűipari Minisztérium részéről (170/1952. KIM. számú), mely lényegében beisméri az e téren uralkodó állapotokat éppen azzal, hogy X. 1-től kezdve megtiltotta a vállalatoknak új változatlan árak használatbavételét a minisztérium tervfőosztályának jóváhagyása nélkül.

A Központi Statisztikai Hivatal folyó év első félévére külön adatgyűjtés alapján ellenőrizte a változatlan árak használatára vonatkozó érvényes szabályok betartását és megvizsgálta az e téren fennálló tényleges helyzetet. A vizsgálat megállapította, hogy a minisztériumok rendkívül lazán kezelték az alkalmazott változatlan árak ellenőrzésének, jóváhagyásának és nyilvántartásának kérdését, ami azt eredményezte, hogy a változatlan árak alkalmazásánál elengedhetetlenül szükséges fegyelem meglazult.

A vállalatok szinte kivétel nélkül azt állítják, hogy a minisztériumok amennyiben jóvá hagytak új változatlan árakat, azt „szóbelileg” tették. A szóbeli jóváhagyás lényege önmagában is felelőtlenségre mutat, nemkülönben az is, hogy a vállalatok szóbeli, vagy éppen telefoni jóváhagyást elfogadtak. Így nem csoda, ha sok esetben jóváhagyást nem is kértek, hanem önkényesen intézkedtek. Ezért pedig senki sem vonta őket utóbb felelősségre. Így Arulistában nem szereplő változatlan áraknak egész tömegét alkalmazmazzák, melyekről nem lehet kideríteni, hogy felülvizsgálta-e valaki, aki arra illetékes volt, vagy sem. Pl. a Budapesti Kénsavgyár 33, az Ipari Segédanyaggyár 52, a Ruggyantaárugyár és a Nagytétényi Gumigyár összes Arulistában nem szereplő gyártmányainak egységárai nincsenek jóváhagyva.

A vállalatok sokszor kijátszották még a szóbeli jóváhagyások laza rendszerét is. A tervezésnél alkalmazták az Árulistától eltérő árakat. A minisztériumban ezt nem vették észre s a terveket jóváhagyták a megváltoztatott árakkal. A vállalatok ezt úgy értelmezték, hogy a tervek jóváhagyása egyben árjóváhagyásnak is számít. Így pl. a Textilfesték és Vegyitermék előállító vállalat az SH kék R. jelű gyártmányoknál to-nkénti 35 000 Ft egységár helyett 47 000 Ft-os, a Magyar Vegyiművek az oldószernél to-nkénti 34 000 Ft-os egységár helyett 34 964 Ft-os, a Péti Nitrogénművek a higanyoxid to-nkénti 72 440 Ft-os egységára helyett 98 220 Ft-os árat használ.

Előfordult az is (az Iparigazgatóság utasítása alapján!), hogy ugyanazon terméket az értékesítés iránya szerint különféle változatlan áron vették számba. Pl. a tejiparban, ha a vaját exportálják, változatlan ára az Árulista szerinti 2140 Ft-os mázsánkénti egységárral szemben 2224 Ft lesz. Ugyanez egyéb tejtermékekre is vonatkozik.

Az Országos Tervhivatal 12 210/1951. sz. rendelete előírta az Árulistában nem szereplő cikkek változatlan ára megállapításának módszerét. Ezt azonban a vállalatok túlnyomó többsége nem tartotta be, hanem önkényesen választott egyéni utakon jártak. Többek közt:

becslés útján hozzávetőleges árat állapítottak meg (MASZOBAL Vegyészeti gyár),

az 1951. évi utókalkuláció szerinti árakat használják (Pl. Ruggyanta-árugyár),

az 1951. évi eladási árakat használják (pl. a Budapesti Kénsavgyár, Fémötvöző Vállalat, Csepeli Ásványolajipari Vállalat),

az 1949. évi előkalkulált árakat, vagy 1949. évi önköltségi árakat alkalmazják (Ipari Robbanóanyaggyár),

az új gyártmány első értékesítése alkalmával megállapított folyóarat használják (Chinoín, Kőbányai Gyógyszerárugyár, Nagytétényi Gumigyár).

a forintban kiadott termelési tervkeretszámot osztották a ténylegesen termelt mennyiséggel s a hányadost változatlan árnak tekintették (Angyal-földi Zsinórgyár, Baromfiipari Igazgatóság);

a jelenlegi folyóár átlagát használják (Fonalkikészítőgyár).

Mindezekből megállapítható, hogy a minisztériumok a vállalatok változatlan árképzési módszereit nem ellenőrizték, és igen kevésbé ismerték. A vállalatok lényegileg saját tetszésük szerint jártak el.

Kirívó példát szolgáltatott erre a BEM Bányagépgyártási főosztálynak megtartott tervmunkások és statisztikusok értekezlete, ahol kiderült, hogy az említett főosztály a vállalatok módszereit nem is ismeri, semmit jóvá nem hagyott és nem ellenőrzött.

Az Árulistának mint gyártmányjegyzéknek az is feladata, hogy eldöntse azonos gyártmányok egyöntetűen azonos cikkelemhez való besorolását. Az ellenőrzés hiánya miatt az is előfordult, hogy ugyanazon cikkszám alá más gyártmányt soroltak. Pl. a Paszományárugyár új cikkelemként MG 2401 cikkelemszám alá hálókötözőzsinórt sorozott 1000 m-nkénti 504 Ft-os változatlan áron, a Lőrinci Szalag és Csapkegyár pedig nyakkendő-műselymet 1000 m²-nkénti 25 000 Ft-os áron.

Mindez a sokféle hiba, felületesség és kisebb-nagyobb mulasztás, mely a változatlan áruk gyakorlati alkalmazásában lépten-nyomon előbukkan, csak tetézi az Egységes Árulista közismert hiányosságait. Adminisztratív intéz-

kedésekkel aligha lehetne rendet teremteni és teljesen leküzdeni mindezeket, mert az okok, melyekre a hibák visszavezethetők, melyek a vállalatokat és irányító szerveiket a jelenlegi változatlan áraktól való eltérésre ösztönzik, az Egységes Árulistában találhatók. Az Egységes Árulista helyett a gyártmányjegyzéktől elkülönített és csoportáraktól megtisztított új változatlan árrendszert kell alkalmazásba venni, amely a gyakorlati élethez igazodik. Egyúttal biztosítani kell a változatlan árak szigorú nyilvántartásán keresztül, hogy új változatlan árak megállapítását ne befolyásolhassa egyes szerveknek a tervek teljesítésében való érdekeltsége. A termelési volumen megállapításának teljes pontossága és megbízhatósága csak így lenne megnyugtató módon biztosítható.

A „Szocialista Statisztika Könyvtára“

című sorozat huszonhatodik számaként
megjelent

N. G. Gracsev

Statisztikai csoportosítások

című műve.

Gracsev munkája részletesen ismerteti Leninnek és Sztálinnak a statisztikai csoportosításokról és az átlagszámok tudományos alkalmazásáról adott tanításait. Behatóan tárgyalja a statisztikai csoportosítások gyakorlati alkalmazását általában a szovjet statisztikában és különösen az iparban a tervteljesítés elemzésénél és a rejtett tartalékok feltárásánál, valamint a szocialista mezőgazdaság tanulmányozásánál. E könyv nélkülözhetetlen segítséget nyújt nemcsak a statisztikai dolgozóknak, egyetemi és főiskolai hallgatóknak, hanem a tervezőknek is.

Ára füzve 11.— Ft, kötve 15.— Ft

Kapható az

ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT
KÖNYVESBOLTJAIBAN